

ШКОЛА ПО ПІДГОТУВАННЮ МОЛОДИХ РЕЖИСЕРСЬКИХ КАДРІВ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Г. Д. ЗАТВОРНИЦЬКОГО

У довоєнний період на кінофабриках Радянського Союзу у зв'язку з різними партійними директивами започатковувалися різні освітні установи, які деякий час функціонували, а потім раптово зникали. Нерідко після арештів їхніх керівників.

Ці школи, лабораторії та курси повинні були допомогти ліквідувати відірваність навчального процесу від реального кіновиробництва, про що неодноразово наголошували провідні московські кінопедагоги: «т. Ейзенштейн, Комаров, Голдовський, Крук та ін. порушують питання про необхідність справжнього ув'язування навчання з виробництвом»¹.

Розуміли це й українські кінопедагоги. Так, ще 20 червня 1930 р., під час заснування Київського державного інституту кінематографії (КДІК), вважалося, що «краще інституту розташуватися десь біля кінофабрики, наблизити його до виробництва не тільки за програмою, але й територіально, таким чином учні матимуть змогу практично проходити виробниче навчання, у разі потреби, при фабриці»².

У цьому був певний сенс, і ця ідея активно впроваджувалася протягом 1930–1931 навчального року, зважаючи на замалі для нормального проведення навчального процесу приміщення³. Проте темпи будівництва суттєво знизилися в 1931–1932 рр., а вже на поч. 1932–1933 рр. про це вже не було й згадки — лише робили ремонт у приміщенні будинку № 12 на бульварі Шевченка та додатково в будинку № 10. У 1934 р. після переїзду Уряду УРСР з Харкова до Києва, КДІКу взагалі довелося переїхати на вул. Воровського, 36. Цей будинок буде зруйновано під час війни.

Схожу проблему мав і Московський державний інститут кінематографії (ДІК): «Своєї виробничої бази ДІК не має, що зовсім не нормально. Практика на фабриці носить, головним чином, формальний характер і дає дуже мало»⁴.

Керівництво КДІКу робило акцент на тісну взаємодію з кінофабрикою: «Знання, що їх набувають студенти під час навчання в Інституті, треба обґрунтовувати на виробництві, тому потрібно нам такі засоби, щоб деякі дисципліни частково викладати в стінах інституту та частково на виробництві»⁵.

Педагоги кіноінституту розуміли, що «навчальні заклади не дадуть потрібних кадрів, якщо їхня робота не ув'яжеться з роботою кінофабрик»⁶.

Із-за цієї неув'язки «випускники ДІК не годяться для самостійної роботи. Випускники режисерського факультету у найкращому разі попадають в асистенти»⁷.

Одна з комсомольських лідерів, Неоніла Конончук, восени 1935 р. на сторінках газети «За більшовицький фільм» рапортувала про забезпечення усіх учнів школи при Київській кінофабриці підручниками, дешевими обідами у фабричній їдальні, іспитами, які невдовзі відбудуться, та збільшенням проценту відвідування: «Якщо на перших заняттях було лише по 4–5 чоловік, то тепер всі 60 слухачів регулярно відвідують навчання»⁸.

У наступному році її чоловіка, Т. Ференца, було заарештовано за надуманим звинуваченням у троцькізмі, а її, як «дружину ворога народу», заслано до Самарканду. Робота шкіл молоді, яка трималася на ентузіазмі комсомольських лідерів — «троцькістів» — звелася нанівець.

Після арешту П. Нечеси, завдяки якому на Київській кінофабриці було засновано й працювали режисерські лабораторії О. Довженка та І. Кавалерідзе, акторські школи В. Юнаківського та Г. Авенаріуса, а потім й оновлена акторська школа А. Панкришева, новий директор С. Орелович, якого О. Довженко вважав «фальшивою людиною і позером», спочатку домігся формального, а потім і фактичного закриття більшості цих навчальних закладів.

Натомість Орелович намагався заснувати нову школу по підготовуванню молодих режисерських кадрів під керівництвом Гліба Дмитровича Затворницького. У красномовній статті «Про режисерів-дебютантів», опублікованій наприкінці червня 1937 р. в студійній газеті «За більшовицький фільм» С. Орелович звітував: «Нами розроблено докладний проект у відповідності до постанови уряду про підготовку молодих режисерів. Цей проект і кошторис надіслано до тресту «Українфільм». Як тільки наш проект і кошторис буде затверджено, почнемо систематичну роботу по підготовці молодих режисерських кадрів. Керівником-організатором цього призначено... т. Затворницького»⁹.

Молоді асистенти, які не потрапили до режисерських лабораторій О. Довженка та І. Кавалерідзе, намагалися творчо реалізувати себе у будь-яких мистецьких об'єднаннях, зокрема школі по підготовці молодих режисерських кадрів під керівництвом Г. Затворницького.

Учень В. Мейерхольда і Л. Курбаса,¹⁰ Гліб Затворницький на Київській кінофабриці в першій половині 1930-их рр. зняв два агіт-фільми — «Дніпробуд» (1931 р.)¹¹ і «Транспорт» (1932 р.)¹² (друга назва «Сто тисяч кілометрів»¹³).

4 травня 1933 р. Г. Затворницький був зарахований в Московський державний інститут кінематографії (невдовзі перейменований у ВДІК) «понадштатним асистентом по дисципліні сценарій і система редакційної роботи й хроніки на Операторському фак[ультеті]»¹⁴. Проте викладав лише один семестр і 15 лютого 1934 р. був відрахований за формулюванням як такий, що «не приступив до навчальних занять»¹⁵.

Потрібно відзначити, що в цей період новий директор Московського кіноінституту Поряков звільнив за цим же формулюванням багатьох педагогів, серед яких був і О. Довженко.

Однак 3 грудня 1934 р. Гліб Затворницький знову повернувся до викладацької діяльності у Московському ДІКу: в якості консультанта студента сценарного факультету В. М. Афанасєва¹⁶, а через два тижні, певно стимулюючи гарну викладацьку роботу Затворницького, йому надається ще один «індивідуальний студент» — Л. Я. Зільберберг¹⁷. Тогочасна педагогічна робота Г. Затворницького складалася з «індивідуальної роботи зі студентами сценарного факультету при написанні ними дипломних і залікових робіт»¹⁸. Навчав цих студентів Затворницький до 1 червня 1935 р.¹⁹ В обов'язки Гліба Затворницького, як педагога-консультанта, входило:

1) Пророблення зі студентами творчих заяв з розбором теми, сюжету, попередніх наміток фабули й системи образів.

2) Поточна консультація при складанні студентом розгорнутого плану (лібрето) сценарію, та наступна критика й коректування готового плану (лібрето).

3) Поточна консультація під час роботи студента над сценарієм. Наступна критика й коректування готового сценарію.

4) Складання попередньої рецензії по закінченій роботі; а також характеристики самого студента з погляду його культурного рівня, творчих здібностей та володіння ними під час створення кіносценарію. У цій роботі консультант повинен був керувати роботою студента, направляти її, даючи критичну оцінку задумам останнього²⁰.

Про подальшу педагогічну діяльність Затворницького у ВДІКу відомо мало, принаймні в наказах по інституту він згадується лише один раз — 5 серпня 1937 р., коли його відрухували зі складу професорсько-викладацького колективу як такого, що «не має педагогічного навантаження»²¹.

Педагогічне навантаження Гліб Затворницький отримав у 1937 р. на Київській кіностудії в Школі по підготовці молодих режисерських кадрів. Фактично Гліб Затворницький був художнім керівником так званих режисерів-стажерів (випускників Київського державного інституту кінематографії (КДІК) і Режисерської академії при ВДІКу, режисерської лабораторії І. Кавалерідзе) під час підготовки та зйомок їх дебютної короткометражної або першої повнометражної картини.

Три тижні потому один з молодих режисерів, В. Домбровський, який потрапив до цього навчального закладу, так розповідав про навчання: «Зараз у нас організований факультет особливого призначення, куди входять десять краших молодих режисерів і асистентів. Дирекція виділила потрібні кошти. Почалися заняття (лекції В. Сладкопєвцева). Але відвідуваність лекцій далеко незадовільна, індивідуальні заняття ніхто не проробляє»²².

Стаття В. Домбровського вийшла 17 липня 1937 р. По дивному збігу обставин в той же день був виписаний ордер на арешт директора Київської кіностудії С. Ореловича, який на початку вересня був розстріляний²³. Заснований «троцькістом і ворогом народу» навчальний заклад почав занепадати, тому 4 вересня 1937 р. студент В. Домбровський благав про допомогу: «Краші наші майстри — тт. Довженко, Кавалерідзе, Екк, Пир'єв та інші повинні притягнути до себе здібну творчу молодь і допомогти їй вирости в самостійних творчих робітників»²⁴.

Немов знущанням у тому ж номері студійної газети було вміщено слова Й. Сталіна: «Людей здібних, людей талановитих у нас десятки тисяч. Треба тільки їх знайти і вчасно висувати, щоб вони не перестоявали на старому місці і не починали гнити. Шукайте і знайдете. Й. Сталін»²⁵.

Аби зберегти Школу, Г. Д. Затворницький був вимушений йти на компроміс із власним сумлінням й обгрунтовувати необхідність продовження роботи Школи «шкідницькою діяльністю» попередніх кінопедагогів, а саме викладача кінорежисури у КДІКу О. Гавронського, керівників акторської школи В. Юнаківського й А. Панкришева та ін.: «В студії є тепер біля 40 молодих творчих працівників, що мають спеціалізуватися на режисерів... Відомо, що в Київському державному інституті кінематографії в складі лектури довгий час орудували викриті вороги — різні гавронські, врони, мухіни та інші, а також виявлено безграмотних, далеких від кіномистецтва людей, як Файнберга, Урінова, Юнаківського, Панкришева та ін. Отже, зрозуміло, що при таких «педагогах» молодь, що закінчила інститут в 1936–1937 рр. потребує ще впертої, наполегливої роботи щодо виконання з них повноцінних творчих працівників»²⁶.

Треба пам'ятати, що це були страшні реалії того часу, коли аби вижити, потрібно було «викривати» своїх колег. Так, один з молодих «політично-правильних» режисерів, В. Кучвальський, який нещодавно навчався в режисерській лабораторії І. Кавалерідзе, різко критикував педагогічні методи Г. Затворницького: «Чого варта «концепція» Г. Затворницького про те, що, мовляв, «хоч Леонардо да Вінчі

і не був за Радянську владу, але все ж був великим художником». Що ж це, як не спроба відірвати мистецтво від політики, відірвати мистецтво від народу. Ясно, що на ворожий млин лле воду Затворницький²⁷.

Зрозуміло, що в цій «педагогічній» суперечці правий був саме Гліб Затворницький, який, як до речі й О. Довженко, пропагував творчий доробок Леонардо да Вінчі у навчальному процесі, пропонував шляхи творчого навчання молодих режисерів на Київській кіностудії: «Здійснити це, мені здається, можливо в формі своєрідного «вишу» на виробництві, курс якого мають пройти індивідуально або групою всі режисери-стажери. Основну увагу в процесі навчання треба звертати на практичну режисерську роботу: складання режисерських проєктів постановок, робота з актором, невеличким обсягом епізодів, навчальних етюдів тощо. Таку роботу треба вести при участі, проте неформальній, як це було до цього часу, майстрів-режисерів... Ми маємо реальну можливість вже тепер розпочати роботу «вишу» та розгорнути підготовку до дебютних постановок — «Як гартувалася сталь», «Вершники», «Травнева ніч» та «Катерина» — цю можливість треба повністю використати, щоб в 4 кварталі 1937 р. почали виробництво дебютних фільмів»²⁸.

Фільм «Вершники» у 1937 р. повинен був знімати Борис Каневський — випускник художнього факультету КДІКу, який в режисерській лабораторії І. Кавалерідзе зняв «Пісню про пана Лебеденка» за пісню «Яром, хлопці, яром» із циклу Українські пісні на екрані» (1936)²⁹. Проте Б. Каневський, скоріш за все, не впорався з режисерською розробкою, а тому був замінений запрошеним на Київську кіностудію І. Савченком, який і зняв «Вершників».

Ю. Солнцева, разом із М. Вінярським, які в той час були режисерами-лаборантами О. Довженка, повинні були стати режисерами повнометражного фільму «Як гартувалася сталь», що було в жовтні 1937 р. внесено директором Д. Семеновим до тематичного плану Київської кіностудії³⁰.

На початку січня 1938 р. Ю. Солнцева працювала над цим фільмом, про що й повідомлялося в студійній газеті: «Досить довгого часу працює студія над постановою фільму «Як гартувалася сталь». Але роботу гальмувала відсутність доброякісного сценарію. Нарешті, було вирішено залучити до роботи над сценарієм письменника І. Бабеля... Недопустиме затягування роботи над сценарієм, у чому винні і Солнцева, і Вінярський, треба негайно усунути. Якщо надалі будуть такі темпи роботи над фільмом, це викликає сумнівів щодо закінчення фільму в цьому році»³¹.

Сумніви керівництва студії виявилися виправданими — фільм «Як гартувалася сталь» не був знятий режисерським тандемом Солнцева — Вінярський. Не в останню чергу із-за сварки Ю. Солнцевої з І. Бабелем, про що можна дізнатися з одного з донесень у справі-формулярі «Запорожець», яке вело НКВС на О. Довженка: «Бабель і Солнцева, працюючи разом над сценарієм «Як гартувалась сталь», не поладили й обмовляють одне одного»³².

Один із підопічних Затворницького, Крашеніков, знімав дебютний фільм «Життя в цвіту»: «Замість того, щоб закінчити роботу за 60 календарних днів, група за 70 днів в експедиції зняла лише 148 кадрів — 64 % усього матеріалу. Тільки 1-го серпня (група ж виїхала 19 липня) розпочали знімати ...Асистент режисера Іващенко одверто заявив, що він, мовляв, не хоче бути ентузіастом. Оператор Каліберда брутально поведився зі студентами, що знімалися, а це призводило до зриву роботи. На всі ці безладдя абсолютно не реагував режисер — комуніст Крашеніков»³³.

На жаль, Затворницький не зміг вплинути на режисера-дебютанта, а тому фільм «Життя в цвіту» не було закінчено, матеріал знищено. Після переробки сценарію, у 1941 р. з фільмом запусилася Ю. Солнцева, проте зняти цей фільм завадила війна.

Однак, в педагогічній роботі Г. Затворницького були й позитивно завершені роботи. Восени 1937 р. директор Київської кіностудії (яка на той час вже була перейменована з кінофабрики³⁴) Д. Семенов доручив зробити декілька агітаційних короткометражних картин, присвячених виборам до Верховної Ради УРСР, переважно творчій молоді³⁵ — «Під прапором Леніна-Сталіна» (режисери М. Тряскін, Б. Левіч), «Право на освіту» (режисери О. Павленко та М. Іванов), «Щасливе дитинство» (режисер М. Володарський), «Як відбудуватимуться вибори» (режисер Я. Воловик), «Виборча система» (режисер П. Павлов³⁶), а також були «пушені у виробництво 4 короткометражних фільми про життя і діяльність кандидатів у депутати Верховної Ради СРСР — тт. С. В. Косіора, М. М. Марчака, О. О. Богомольця, П. В. Гусятникової»³⁷. Режисери-лаборанти В. Галицький і В. Довбищенко отримали сценарій єдиної серед цих фільмів художньої короткометражки «Чий кандидат?»³⁸

Оскільки керівник РЛКФ О. Довженко в жовтні 1937 р. тяжко захворів і чотири місяці лікувався в Росії³⁹, художнім керівником вищезазначених фільмів, окрім фільму режисерів-лаборантів «Чий кандидат?», був Гліб Затворницький. Хоча не виключено, що О. Довженко міг попросити Г. Затворницького, якого добре знав по роботі на Київській кінофабриці у 1931–1932 рр. і педагогічній діяльності у ВДІКу у 1934–1935 рр., допомогти своїм учням.

Завдяки важливому політичному завданню, всі ці фільми були відзняті, вийшли на екран і демонструвалися в якості агітаційних «кіножурналів» перед повнометражними фільмами. Після завершення виборів, ці фільми були покладені «на полицю» як неактуальні.

На початку 1938 р. на Київській кіностудії група молодих режисерів, частина з яких вже працювала під орудою Г. Д. Затворницького (Є. Савіцький, К. Жук, С. Крижанівський, Б. Левіч, О. Герасимов), оприлюднила намір створити «творчу групу з молоді»: «В січні [цього] року тов. Жук розповів нам про задум короткометражного сценарію фільму для дітей «Хлопчик з переїзду». Матеріал нас зацікавив і виникла думка організувати знімальну групу з молоді.

Тов. Жук почав працювати над сценарієм в тісному контакті з товаришами. Кожен написаний епізод ми обмірковували, давали свої поради і пропозиції»⁴⁰.

У цей час ідея «творчих груп» серед молодих митців була актуальна. С. Юткевич, один із радянських кінорежисерів-педагогів, на лекції 1938 р. в Режисерській Академії ВДІКу, що була оприлюднена в журналі «Искусство кино», вважав ідею творчих колективів молодих митців важливою для реформування тогочасної кіноосвіти: «Академію потрібно реорганізувати в корені. Треба, щоб з перших же днів роботи учні росли би разом з акторами, щоб до спільної етюдно-експериментальної роботи залучалися молоді кінодраматурги, щоб зі стін Академії виходили не тільки одинаки, але й колективи»⁴¹.

Хоча потрібно відзначити, що ця ідея не була новою у кінопедагогіці. Так, зокрема, один із колишніх комсомольських ватажків КДІКу, О. Ніколаєнко, в липні 1936 р. пропонував: «Порядком творчого навчання завантажити асистентів режисерів перемонтажем хронікальних, інструктивно-навчальних і старих художніх фільмів за певними тематичними завданнями.

Організувати творчі двійки молоді — асистент оператора та асистент режисера, дати їм мінімальну кількість плівки й визначити завдання за певною темою для

короткометражного фільму»⁴². Проте невдовзі О. Николаєнко був заарештований, а виконувати ініціативи «ворога народу» було небезпечно, аби не бути звинуваченим за пособництво троцькісту.

У 1938 р. завідувач художнім відділом Київської кіностудії Войшвило «не тільки підтримав ініціативу... але поставив питання ширше: створити творчий колектив з трьох груп, який повинен робити повнометражну програму з трьох короткометражних фільмів (6–7 частин).

Цю думку підтримали директор студії тов. Семенов, партійний і комсомольський комітети. Це ще збільшило нашу енергію.

На сьогодні справа стоїть так: колектив має сценарій тов. Жука, затверджений уже студією, — «Прикордонники»; сценарій «Хлопчик з переїзду», після вказівок сценарного відділу, доробляється і буде готовий цими днями; є матеріал для третього сценарію на тему про міжнародну солідарність радянських піонерів»⁴³.

Невдовзі в газеті Київської кіностудії «За більшовицький фільм» було надруковано уривок із літературного сценарію К. Жука «Хлопчик з переїзду»⁴⁴.

Група молодих митців ставила перед собою завдання: «Провести всю роботу силами молоді нашої студії (оператори, звукооператори, художники, освітлювачі, лаборанти та решта цехів) і працювати стаханівськими методами (строки роботи, гроші, плівка).

Натура наших сценаріїв — літня. У виробництво пускати сценарії треба не пізніше 10–15 квітня, щоб до 1–IX ц. р. — Міжнародного юнацького дня — дати програму на екран»⁴⁵.

Один із названих молодих митців, К. Жук, навчався в Московському ДІКу на режисерському факультеті разом із В. Івановим з 1932 р., але у 1934 р. «був відрахований через реорганізацію інституту в Академію»⁴⁶. Після цього працював на Московській кінофабриці асистентом до 1936 р., коли разом із І. Пир'євим переїхав на Київську кіностудію знімати «Багату наречену».

К. Жук намагався писати сценарії короткометражних фільмів. Його фільм «Прикордонники» збиралися поставити режисери-лаборанти В. Галицький і В. Довбищенко, але, після суперечок творчого характеру, відмовилися від спільної роботи. З етичних міркувань, В. Галицький у своїх спогадах назвав Жука просто «асистентом Пир'єва», який «познайомив нас зі своєю тричастівкою «Прикордонники». Діти допомогли прикордонникам затримати порушника кордону. Пир'єв, за його словами, прочитав сценарій, давши йому «добро», і асистент запропонував його нам поставити, спокушаючи можливістю негайного включення в темплан.

Ми прочитали — і не прийняли його схематизму, азбучності. Треба було відмовлятися. Проте самий сюжетний хід приваблював. Приваблювала реальна можливість розпочати зйомки, нарешті увійти в процес фільмування. Ми за дві-три ночі зробили режисерський сценарій. Вийшло якось непомітно для нас самих. Написали одну сцену, другу. Щось стало намічатися. Повіяло сільським ранком, добрим муканням, запахом череди, голосами молодичь, що перегукуються з-поза тинів. Босоногі дітлахи, що зграйкою вибігають на м'який закурений шлях. Село, літо, випас худоби, походи по ягоди. Й епізод за епізодом стали по-іншому, життєво, сприйматися й виправдовувати вчинок хлопчаків, бо виходили з їхньої сільської хлопчачої звички. І диверсанта було затримано саме тому, що діти не зраджували своєї психології. У автора вчинок дітей був актом усвідомленого героїзму. Ми ж виправдовували їхні дії насамперед їхньою дитячою безпосередністю. Народився сценарій з якоюсь навіть поетичною інтонацією.

Асистент прочитав нашу роботу, образився, не збагнувши наших намірів, і ми розійшлися на зустрічних галсах»⁴⁷.

К. Жук не полишав надії завдяки власним сценаріям стати режисером-постановником, заради цього над третім заявленим сценарієм «на тему про міжнародну солідарність радянських піонерів»⁴⁸ працював спільно із сценаристом-орденоносцем Є. Помещиковим, з яким познайомився під час навчання у ВДІКу, а потім і роботі над «Багатою нареченою». Цей сценарій отримав назву «Лист без марки».

Станом на 1 червня 1938 р. серед короткометражних фільмів, прийнятих студією й посланих Комітету у справах кіно, стоять такі фільми: «Хлопчик з переїзду», сцен[арій] К. Жука, реж[исер] — Б. Левіч; «Лист без марки», сцен[арій] сценариста—орденоносця Є. Помещикова і К. Жука, реж[исер] К. Жук»⁴⁹.

Згадуваний Б. Левіч разом із випускником РА при ВДІКу М. Тряскіним наприкінці 1937 р. під художнім керівництвом Г. Затворницького зняв художньо-документальний звуковий фільм, присвячений виборам до Верховної Ради Союзу РСР «Під прапором Леніна—Сталіна»⁵⁰.

Проте у 1938 р. молодим сценаристам і режисерам короткометражні фільми «Хлопчик з переїзду», «Прикордонники» і «Лист без марки» зняти вже не вдалося в силу багатьох причин: зміна найвищого кінематографічного керівництва, керівництва «Українфільму» і дирекції Київської кіностудії. Однією з причин, хоча, певна річ, не найголовнішою, було припинення педагогічної діяльності Г. Затворницького, який навесні 1938 р. остаточно залишив педагогічну діяльність і став асистентом режисера О. Довженка на фільмі «Щорс»⁵¹.

Після арешту Гліба Затворницького 4 листопада 1938 р.⁵², будь-які згадування про його режисерську і педагогічну діяльність на Київській кіностудії «пильне і політично свідоме» керівництво намагалось знищити.

Що ж до подальшої долі Гліба Затворницького, то «після звільнення з-під варту у 1940 р. Він влаштувався на роботу в театр Франка в якості режисера-педагога»⁵³. Але педагогічним планам Г. Затворницького в акторській школі Київського драматичного театру ім. І. Франка перешкодила війна. Тим не менш, навіть в окупованому німцями Києві Затворницький «працював викладачем у музично-драматичній студії при Київській консерваторії»⁵⁴, потім, у грудні 1942 р., створив театр-студію «Гроно». Ця педагогічна діяльність була розцінена як співпраця з окупантами, а тому після звільнення України Гліб Затворницький був вимушений виправдовуватися перед радянським слідчим: «Працюючи при Київській консерваторії, я за особистою ініціативою з числа студентів Київської музично-драматичної студії при консерваторії створив театр-студію, що з червня 1943 р. носив умовну назву «Гроно»⁵⁵.

Шлях українських митців, які мали активне творче життя за часів другої світової війни, закінчувався в таборах — 5 лютого 1949 р. Г. Д. Затворницький був засуджений Особливою нарадою на утримування у загальних місцях ув'язнення терміном на 25 років⁵⁶.

О. Довженко, як згадував Євген Матвеев, привчав своїх учнів «бути чуйними до людського горя, розуміти того, хто поруч»⁵⁷. Можливо тому останнім бажанням засудженого Гліба Затворницького, який деякий час навчався у О. Довженка, було не прохання про власне помилування, а турбота про подальшу долю власних учнів: «Моє прохання — не судити безжалісно моїх вихованців»⁵⁸.

ЛІТЕРАТУРА:

- ¹ Кузнецова Е. Киновуз или киноакадемия // Кино. — 1934. — 28 мая.
- ² Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України. — Ф.1238. — Оп. 1. — Спр. 199. — Арк. 526.
- ³ ЦДАВО України. — Ф. 1238. — Оп. 1. — Спр. 193. — Арк. 24–242.
- ⁴ Кузнецова Е. Киновуз или киноакадемия // Кино. — 1934. — 28 мая.
- ⁵ ЦДАВО України. — Ф. 1238. — Оп. 1. — Спр. 193. — Арк. 55.
- ⁶ Новая обстановка — новые задачи: [Ред.ст.] // Пролетар. кино. — 1931. — № 8. — С. 2.
- ⁷ Кузнецова Е. Киновуз или киноакадемия // Кино. — 1934. — 28 мая.
- ⁸ Конончук Н. Кожному комсомольцю — середню освіту // За більшовицький фільм. — 1935. — 28 грудня.
- ⁹ Орелович С. Про режисерів—дебютантів // За більшовицький фільм. — 1937. — 27 червня.
- ¹⁰ Галузевий державний архів Служби Безпеки України (ГДА СБ України). — Спр. 73690 фп. — Арк. 27.
- ¹¹ Кіногазета. — 1931. — 28 лютого. — С. 1.
- ¹² Мобілізуємо всі свої сили, всю свою волю і енергію, щоб зліквідувати пролив: [Ред.ст.] // Об'єктив. — 1931. — 29 вересня.
- ¹³ ГДА СБ України. — Спр. 73690 фп. — Арк. 72
- ¹⁴ Архів Всеросійського державного інституту кінематографії (ВДІКу). — Ф. 1. — Оп. 1—л. — Спр. 20. — Арк. 74.
- ¹⁵ Там само. — Спр. 21. — Арк. 40.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 272.
- ¹⁷ Там само. — Арк. 279.
- ¹⁸ Там само. — Арк. 270.
- ¹⁹ Там само. — Спр. 22. — Арк. 99.
- ²⁰ Там само. — Спр. 21. — Арк. 270.
- ²¹ Там само. — Спр. 27. — Арк. 101.
- ²² Домбровський В. «Резерв» треба ліквідувати // За більшовицький фільм. — 1937. — 17 липня.
- ²³ Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України. — Ф. 263, Оп. 1. — Спр. 37132. — Арк. 132.
- ²⁴ Домбровський В. Поговоріть з нами // За більшовицький фільм. — 1937. — 4 вересня.
- ²⁵ За більшовицький фільм. — 1937. — 4 вересня.
- ²⁶ Затворницький Г. Шлях творчого зросту // За більшовицький фільм. — 1937. — 4 вересня.
- ²⁷ Кувальський В. Знову про творчу секцію // За більшовицький фільм. — 1937. — 11 жовтня.
- ²⁸ Затворницький Г. Шлях творчого зросту // За більшовицький фільм. — 1937. — 4 вересня.
- ²⁹ Капельгородська Н. М., Глушенко Є. С., Синько О. Р. Кіномистецтво України в біографіях. — К., 2004. — С.249.
- ³⁰ Семенов Д. Наші завдання // За більшовицький фільм. — 1937. — 11 жовт.
- ³¹ Скиба. Досить затягувати // За більшовицький фільм. — 1938. — 16 січня.
- ³² Попик В. Під софітами ВЧК—ДПУ—НКВС—НКДБ—КДБ // Дніпро. — 1995. — 9—10. — С. 36.

- ³³ Р. Б. Не все гаразд у групі «Життя в світу» // За більшовицький фільм. — 1937. — 11 жовтня.
- ³⁴ Кіно—Фотоударник. — 1936. — 28 січня. — С. 4.
- ³⁵ Короткометражні фільми — в прокат: [Ред.ст.] // За більшовицький фільм. — 1937. — 1 грудня.
- ³⁶ До виборів Верховної Ради Союзу РСР: [Ред.ст.] // Комсомолец України. — 1937. — 1 листопада.
- ³⁷ Нові фільми до виборів Верховної Ради СРСР: [Ред. ст.] // Пролетар. правда. — 1937. — 27 листопада.
- ³⁸ До виборів Верховної Ради Союзу РСР: [Ред.ст.] // Комсомолец України. — 1937. — 1 листопада.
- ³⁹ *Ободинський І.* Робота над «Шорсом» // За більшовицький фільм. — 1938. — 13 лютого.
- ⁴⁰ *Савицький Є., Жук К., Крижанівський С., Левіч Б., Герасимов О.* Створити творчу групу молоді // За більшовицький фільм. — 1938. — 13 березня.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² *Николаєнко О.* Визначити не тільки що я «хочу», але й що я «можу» // За більшовицький фільм. — 1936. — 9 липня.
- ⁴³ *Савицький Є., Жук К., Крижанівський С., Левіч Б., Герасимов О.* Створити творчу групу молоді // За більшовицький фільм. — 1938. — 13 березня.
- ⁴⁴ *Жук К.* Хлопчик з переїзду // За більшовицький фільм. — 1938. — 8 травня.
- ⁴⁵ *Савицький Є., Жук К., Крижанівський С., Левіч Б., Герасимов О.* Створити творчу групу молоді // За більшовицький фільм. — 1938. — 13 березня.
- ⁴⁶ Автобіографія Жука К. І. — ЦДАМЛМ України. — Ф. 655. — Оп. 1. — Спр. 1245. — Арк. 6.
- ⁴⁷ *Галицький В.* Ще про лабораторію // Новини кіноекрана. — № 2. — 1992. — С. 13.
- ⁴⁸ *Савицький Є., Жук К., Крижанівський С., Левіч Б., Герасимов О.* Створити творчу групу молоді // За більшовицький фільм. — 1938. — 13 березня.
- ⁴⁹ Над чим працює сценарний відділ: [Ред. ст.] // За більшовицький фільм. — 1938. — 1 червня.
- ⁵⁰ До виборів Верховної Ради Союзу РСР: [Ред.ст.] // Комсомолец України. — 1937. — 1 лист.
- ⁵¹ ЦДАМЛМ України. — Ф. 670. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 103.
- ⁵² ГДА СБ України. — Ф.11 — Спр. 31325 Ф. П. — Арк. 2.
- ⁵³ ГДА СБ України. — Спр. 73690 фп. — Арк. 28.
- ⁵⁴ Там само. — Арк. 21–22.
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ Там само. — Арк. 346.
- ⁵⁷ *Матвеев Є.* Не шкодувати полум'я серця // Новини кіноекрана. — 1983. — № 10. — С. 4.
- ⁵⁸ ГДА СБ України. — Спр. 73690 фп. — Арк. 356.